

סימן ס"ה בשר שנתעלם מן העין

הם ויחליפו משלוח אחד בחברו ודאי יפטרו אותם. על כן ודאי הם נזהרים שלא להחליף.

מבל מקום, ראיתי בספר אוהל מועד (שער איסור והיתר, דרך ג', נתיב ו') שהביא דברי הרשב"א ועל פיהם פסק להקל כדיעבד, ואם כן לכתחילה טוב להמנע, וכך נפסק בשולחן ערוך (יו"ד, קי"ח, ז') שמותר אך שטוב להמנע; אך במקום שהדבר גורם טרחה, וקל וחומר שגורם הפסד ממון, ודאי נחשב זה כדיעבד, ובערוך השולחן (שם, סעיף כ"ו) כתב שבמקום של ישראל הרמ"א מתיר לגמרי ואפילו לכתחילה.

יונתן רוזנצוויג,
החופ"ק נצח מנשה, בית שמש.

סיכום הלכה למעשה: לכתחילה טוב שלא לשלוח בשר על ידי גוי, אך במקום השייך לישראל, ורוב החנויות הן כשרות, והשליח חושש להחליף – מותר.

כ"ג סיוון תשע"ב

לכבוד ידידי, ד"ר...

בעניין מה שקנית בהזמנה חתיכות בשר ממקום מסוים שיש לו השגחה, אך השליח המביא את האוכל לבית הוא גוי, ושאלת האם לכאורה יש בזה משום איסור בשר שנתעלם מן העין.

הנה, שאלה זו אינה חדשה, ומצאתי שהרשב"א בתשובותיו (א', ק"ז) נשאל על כך: "ראובן שלקח בשר במקולין ומסרו לשלוחו גוי בלא חותם להוליכו לביתו, והודיעו שהוא מפליג ואין לו בו טביעות העין... הוה ליה כבשר הנמצא ביד גוי?". הרשב"א שם כתב שהוא מותר, שרוב טבחים ומקולין הם של ישראל, ואף אם לא היו הרוב, מכל מקום, השליח מתיירא שמא יראוהו יהודים אחרים שהוא מחליף הבשר. וכן הוא בנידוננו באופן פשוט שהרי זו היא פרנסתם של העובדים להביא לבית הלקוח את מה שקנו, ולא רק מטעמי כשרות אלא אף בסתם אם יטעו

סימן ס"ו

המתנת שש שעות לאחר טעימה

ו' טבת תשע"ב

ורבינו ירוחם המובא בבית יוסף (או"ח, קע"ג) נראה ברור שהמנהג להחמיר בתבשיל של בשר הוא משום שאף שהתבשיל עצמו אינו אוסר יש לחשוש לתבשיל עב שיש בו בשר ממש, ואם כן בבשר ממש יש להחמיר יותר.

אולם, גם אם נאמר שיש להחמיר בבשר, הלא אף מה שמחכים בבשר שש שעות יש בו מחלוקת בטעם הדין, שאיסור אכילת גבינה אחר בשר הוא משני טעמים, מטעמו של רש"י שטעם הבשר לאחר בליעתו נמשך שש שעות, ומטעם הרמב"ם שיש לחשוש לבשר שבין השיניים שאינו מתעכל אלא עד לאחר שש שעות. לדינא פסקו הפוסקים לחוש לשני הטעמים, אך כאן שמכניס הבשר ומוציאו ללא לעיסה לכאורה אין חשש לכל הטעמים ומותר. וגם בתבשיל לא חששו אלא לבליעה ממש ולא לטעימה, אלא שעדיין יש לומר שאם לועס ממש יש לאסור מטעמו של הרמב"ם שיש לחשוש לבשר שבין השיניים.

על כן נראה שיש לחלק הלכה למעשה, שהמכניס בשר לתוך הפה ומוציאו אין לו לחכות שש שעות אף אם טעמו,

לכבוד תלמידי מר... השלום והברכה.

בעניין מה ששאלת אם אחד הכניס בשר לתוך פיו ונמלך בדעתו ולא רצה לאכול את הבשר לאחר שטעם טעמו, אם מפני זה צריך לחכות שש שעות עד לאכילת חלב.

הנה פסק הפרי חדש (יו"ד, פ"ט, ס"ק י"ח) לעניין אכילת גבינה אחר תבשיל של בשר, שאף שלדינא פסק הרמ"א שם (סעיף ג') שמנהגנו להחמיר לא רק בבשר אחר חלב ולהיפך אלא אף בתבשיל של בשר ותבשיל של גבינה, מכל מקום הרי מעיקר הדין אין כאן איסור, ועל כן אם רק טעם תבשיל של בשר אינו צריך לחכות שש שעות ולאחר קינוח והדחה יכול לאכול חלב. ודין זה נפסק אף בערוך השולחן (יו"ד פ"ט, י"ד).

אולם יש לדון, שמא אין דין זה אלא בתבשיל שאין איסורו אלא מן המנהג ולא מדינא דגמרא, מה שאין כן בבשר עצמו שיש להחמיר בו יותר. ומדברי רבינו יונה על הרי"ף למסכת ברכות (מ':) והמאירי למסכת חולין (ק"ה.)

סיכום הלכה למעשה: הטועם תבשיל של בשר (כלומר: שבישלו בו בשר) לא צריך להמתין עד שיאכל חלב, והטועם בשר ממש צריך להמתין מספר שעות כפי מנהגו עד שיאכל חלב, אלא אם כן הכניס הבשר לתוך פיו והוציאו ללא שלעסו.

אך הלועסו אפילו זמן קצר ודאי צריך לחכות שש שעות (לפי מנהגו) בין בשר לחלב.

יונתן רוזנצוויג,
החופ"ק נצח מנשה, בית שמש.

סימן ס"ז

הצורך בשני כוורים לבשר וחלב

כ"א טבת תשע"ב

שהם פרווה, ויש אף מקפידים בצלחות וכוסות. מכל מקום זה ודאי אינו מנהג כל ישראל, ויש רבים שאינם מקפידים על כך. ואף בתנור – רבים משלומי אמוני ישראל עדיין משתמשים בתא אחד בלבד, ושמעתי ממורי ורבי הגאון הרב נחום אליעזר רבינוביץ' פעמים רבות שעד העת החדשה לא שמענו ולא ראינו בשום בית יהודי שיהיו בו שני תאים שונים בתנור. ואם במקום שמבשלים ממש ויש בו חום גדול לא נהגו להפריד בין תנור של חלב לתנור של בשר, על אחת כמה וכמה שאין כל מנהג להפריד בין הכוורים השונים. ולא נהגו בכוורים אלא מפני שאין הם לוקחים מקום רב בבית ואף אין בקנייתם כסף רב, מה שאין כן בתנור. וכל זה לעניין המנהג.

ואם מצד ההלכה, אין כאן חשש אלא בכגון זה: שהמים היוצאים מהברז יהיו בחום שהיד סולדת, והכלי הבשרי, לדוגמה, יהיה בו שאריות של חלב שנדבקו בו מתוך הכיור מהכלי החלבי שהיה שם קודם לכן, ובכל עניין אחר נראה שאין חשש. אם כן החשש הוא רחוק מאוד, שהרי נוהגים שלא לשטוף

לכבוד תלמידי, מר... השלום והברכה.

שאלתני אם יש להקפיד בקניית דירה חדשה שיהיו בה שני כוורים לבשר וחלב, ואם יש באמת צורך בשני כוורים.

הנה, אם מצד המנהג, אמנם כך נהגו בית ישראל בכל מקום שהם להפריד בין בשר לחלב, וכל העושה כן ודאי קדוש ייאמר לו, אך מאחר ומנהג זה לא נמצא כלל בשולחן ערוך ולא בפוסקים כלל וכלל, נראה ברור שהמנהג אינו תולדה של חומרא הנהוגה בעם ישראל מדור דורות, אלא מנהג זה בא בעקבות מה שהרחיב ה' גבולנו, וברוך ה' יכולים רוב בני אדם לגור בבית שיש בו שני כוורים ואינם צריכים לשם זה לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלוואתם, ומתוך היכולת נקבע המנהג. אשרינו שזכינו, אך מכל מקום אין על זה שם מנהג ישראל תורה משום זה.

ראיה ברורה לכך, שיש רבים המקפידים שלא רק להפריד בין כלי בשר לכלי חלב אלא אף להפריד בין שני אלה לבין כלי פרווה, ומקפידים שתהיה סכין מיוחדת לחיתוך דברים

בספוגים שונים לניקוי הכלים (ובזה אין להקל כלל, אף אם יש טעם להקל, שאין בכך הוצאה מרובה). ודרך המלך – שיהיו שני כיורים.

יונתן רוזנצוויג,

החופ"ק נצח מנשה, בית שמש.

סיכום הלכה למעשה: עצה טובה היא שיהיו שני כיורים בכל בית על מנת להתרחק מחשש, אך מעיקר הדין אין בכך צורך, ומי שיש לו רק כיור אחד ינקה אותו בין שימוש בשרי לשימוש חלבי ואף ישתמש בספוגים שונים לניקוי הכלים. ובדיעבד, גם אם לא עשה כנ"ל, כמעט ולא ניתן להטריף את הכלים בהנחתם בכיור (כמו שהתבאר בגוף התשובה).

בחום שהיד סולדת שהרי אז לא היה אפשר לשטוף, שידי השוטף היו נכוות, ולא נפסק לחשוש ממש בחום כלי שני, וכאן עצם ההדחה שוטפת האיסור מהכלי ואין בכך כל איסור. על הכל יש להוסיף מה שעל פי רוב נוהגים לשטוף בסבון, והסבון פוגם האוכל כך שאינו יכול לאסור כלל כמובא בשולחן ערוך (יו"ד, צ"ה, ד') ופוסקים רבים פסקו דבריו להלכה, ואם כן גם זה מרחיק החשש מאוד.

כל זה מדינא, שאין צריך לחשוש בדיעבד, אך ודאי לכתחילה אם יש רק כיור אחד, יש לנקות הכיור בין שימוש חלבי לשימוש בשרי, ולהשתמש

סימן ס"ח

שימוש בכלי זכוכית לבשר וחלב לסירוגין בימות השנה

י"ז אב תשע"ב

ולא ביורה דעה בהלכות הגעלת כלים לכאורה יש להוכיח שדעתו להחמיר רק בפסח.

ואם ניקח ראייה ממקורו, הרי ברור שבכל השנה כלל לא נהגו לאסור, שגם במרדכי (שם) וגם באגור (סימן תשל"ו) כתבו מפורש שמה שנהגו לאסור הוא בפסח. ואף שלא כתבו היתר מפורש לימות השנה, מכל מקום שתיקה כהודאה. ולכאורה גם בכנסת הגדולה (יו"ד, קכ"א, אות כ"ה) כתב שלא נהגו להחמיר אלא בפסח ולא בימות השנה, אך כבר סתר ראייה זו הגאון הרב עובדיה יוסף בשו"ת יביע אומר (ד', או"ח, מ"א) שדבריו שם הם לבני ספרד המחמירים בפסח בכלי זכוכית, שלמרות זאת לא נהגו להחמיר בשאר ימות השנה. ומכל מקום לאשכנזים יש להחמיר בכל השנה. ואם כן היא ראייה הפוכה, שדעת הכנסת הגדולה שהאשכנזים נהגו להחמיר, והגרע"י כתב שם שכן משמע מהמגן אברהם ומאחרונים אחרים, אך לא תקע עצמו שם להיתר או לאיסור.

ואף שמצאנו שהחיי אדם (כלל קכ"ה, סעיף כ"ב) כתב להקל בשעת הדחק

לכבוד תלמידי, מר... שלום וברכה.

בעניין מה ששאלת, אם אפשר להשתמש בכלי זכוכית לבשר ולחלב גם יחד במשך ימות השנה, ולא שרוצה אתה לפרוץ הגדר אשר גדרו ראשונים אלא שמבחינה כלכלית קשה לך לקנות כלים גם לזה וגם לזה. ולא שאינך יכול לקנותם, אלא שהדבר מהווה עול כלכלי.

הנה, אם לא היית יכול לקנותם הרי ברור שהיה מותר לך לסמוך על שיטת השולחן ערוך (או"ח, תנ"א, כ"ו) שסמך על מה שפסק ראי"ה בשם אבות דרבי נתן שכלי זכוכית אינם בולעים ואינן פולטים כיון שהם חלקים, כמובא במרדכי במסכת עבודה זרה (סימן תתכ"ו). אך כאן אין זה שאינך יכול אלא שיש בכך הפסד, אך לא הפסד גדול, ובזה באמת יש לדון. הנה הרמ"א פסק בהלכות הפסח (שם) שמנהגו להחמיר בדין כלי זכוכית שאין להם הכשר כלל ודינם ככלי חרס אלא שלא פירש הרמ"א דבריו – אם בא לאסור להכשירם רק בפסח או שהמנהג לאוסרם כל השנה כולה. ומאחר והביא הדברים רק באורח חיים בהלכות הפסח

להשתמש בכלי זכוכית בפסח, מכל מקום לא נראה שכגון זה – שיש לו קצת עול כלכלי – נחשב זה שעת הדחק. גם מה שכתב הפרי מגדים בהלכות הפסח (שם, משבצות זהב, אות ל') להקל במקום הפסד מרובה – הוא דווקא בדיעבד, וגם לא נראה שכאן הוא הפסד מרובה. מכל מקום כתב בשו"ת משנה הלכות (ט', קס"ח) בשם ספר יד יהודה וספר דרכי תשובה שנראה שהקילו בדבר, ועל פי זה פסק להקל, וגם הוסיף שם מעצמו ספק ספיקא בכמה עניינים, וכתב שהוא אף מנהג ישראל.

אמנם לעניות דעתי אין צורך בכל זה, שהרי דין זה תלוי בכוונת הרמ"א אם כוונתו לאסור בכל השנה כולה או רק בחמץ בפסח. ולעניות דעתי כשנעניין בהלכות יין נסך (יו"ד, קל"ה, ח') נראה כי דעתו ברורה בעניין כלי זכוכית. במסכת עבודה זרה (ל"ג:) דנה הגמרא בדיני נודות וקנקנים של עובדי כוכבים, ולעניין חצבי שחימי דארמאי אמרה הגמרא שאין צריך למילוי ועירווי ג' ימים אלא די לו שמשכשכן, ונחלקו הראשונים בדין זה, שדעת רבינו תם ור"י (בתוספות שם, ד"ה 'כסי') להחמיר בכל כלי עור, עץ, אבן ומתכת שמכניסו לקיום כשם שמחמירים בחרס שהכלי חייב במילוי ועירווי, וכדבריהם פסק

הרא"ש (ה', ל"ב); אמנם דעת הרמב"ן (ע"ד:) שמעיקר הדין אין לאסור אלא בכלי חרס אך כיוון שלא מצא לו בזה חבר כתב להחמיר כשאר פוסקים (ויש לתמוה על הטור שכתב בשם הרמב"ן להתיר בכל הכלים מלבד כלי חרס, וגם בפסקי הרא"ש כתב הטור בשם אביו שכך דעת הרמב"ן – שלא נראה כן כלל מחידושו, וגם הרא"ש כתב הדברים בשם הרמב"ם ולא הרמב"ן. אמנם, גם לומר שזו דעת הרמב"ם קשה, שהרי הרמב"ם לא כתב כך אלא לעניין כלי חרס שועים ולא לעניין עץ ועור וכו', וגם הרמב"ן כתב שלא מצא לו חבר ומוכח שלא הביין כך דעת הרמב"ם. מכל מקום דעת הרמב"ן לדינא להחמיר).

אמנם, הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות (יא, י"ט) כתב להקל לכל הפחות בכלי חרס השועים באבר, ולכאורה גם בכלי מתכות בא להתיר שם, אך לא התיר יותר מאלה. והרשב"א בתורת הבית (בית ה', שער ו') כתב שלא להחמיר אלא בכלי חרס ובכלי עץ ובכלי עור, אך בכלי מתכת וכלי זכוכית כתב שמשכשכן ודיו, ואפילו הכניסן לקיום. מכל מקום, לכל הראשונים נראה שבכלי זכוכית ודאי יש להתירם אפילו הכניס בהם יין נסך לקיום, שגם

אם בולעים – אינם בולעים אלא מעט, וגם הר"ן למסכת פסחים (ט). בדפי הרי"ף) כתב שנראה לו להקל לעניין כלי זכוכית, וכן הביא לדינא בדרכי משה (אות ד'**) את דברי הר"ן. רק הרא"ה בבדק הבית (שם) השיג על הרשב"א וכתב שאף לכלי זכוכית צריך מילוי ועירוי, ומכל מקום דעת יחיד הוא.

מבל הנ"ל הסיק בשולחן ערוך (שם) שבכלי זכוכית הכל מתירים כיוון שהם חלקים ולא בולעים, ושם לא השיג הרמ"א כלל. וכתב במנחת יעקב על ספר תורת חטאת (כלל פ"ה, אות י"ב) שצריך עיון איך ליישב מה שהרמ"א מיקל בזכוכית בדין זה עם מה שמחמיר בפסח, וכתב שאולי חומרת חמץ יותר חמורה מחומרת מיינן נסך, אך לעניות דעתי באמת אין צריך בזה שום עיון, והוא ברור שכן הוא כדבריו, שמשום חומרת חמץ החמירו בכלי זכוכית, אך בשאר דברים – ואפילו ביינן נסך שאף בו החמירו – גם לאשכנזים כלי זכוכית לא בולעים. כיוון שביררנו שכן היא דעת הרמ"א בבירור על פי כל גדולי הראשונים שהכריעו כן, אם כן מה לנו עוד להסתפק בדין זה.

עתה ראיתי שכיוונתי בדברי לאמור בשו"ת שרידי אש (או"ח, מ"ה), הן בראיה מיינן נסך והן בפסיקה הלכה למעשה לחלק בין פסח לימות השנה. וכן כתבו שהו עיקר הדין בשו"ת משנה הלכות (ט, קס"ח) ושו"ת תשובות והנהגות (א', תל"ב).

אולם, ודאי טוב הדבר להפריד אף בכלי זכוכית, וכל המרבה בסייגים בעניינים כאלו הרי זה משובח, שהרי בכל מטבח שיד הכל ממשמשת בו רבה המכשלה כידוע, ואם כן טוב להחמיר ולקנות כלים לחלב וכלים לבשר. אך כל זה ממידת חסידות וחומרא, ומעיקר הדין ודאי שאין מנהג ברור להחמיר בכלי זכוכית בימות השנה, וגם לאשכנזים מותר להשתמש בכלי זכוכית גם לבשר וגם לחלב לסירוגין. וודאי שכל זה בשימוש בעירוי כלי ראשון או בכלי שני, ואין אני עוסק כאן בכלי פיירקס ודורלקס שאף מבשלים בהם ודינם דין אחר.

ולבשירחיב ה' גבולך, ודאי תקנה כלים נפרדים לבשרי וחלבי.

בברכת התורה,
יונתן רוזנצוויג,
החופ"ק נצח מנשה, בית שמש.

בפסח החמירו בני אשכנז לחשוש לדעה המחמירה. ועל כן, משפחה שאיננה יכולה לקנות כלים נפרדים, יכולה להשתמש בכלי זכוכית גם לזה וגם לזה.

סיכום הלכה למעשה: טוב להפריד בין כלים המשמשים לחלב לבין אלו המשמשים לבשר, אך מעיקר הדין אין צורך להפריד בכלי זכוכית בין בשר לחלב כיוון שאינם בולעים, ורק

סימן ס"ט

הכשרת מטבח בכשרות רגילה לכשרות מהדרין

י' כסלו תשע"ב

לכבוד ידידי, ד"ר...

קיבלתי שאלתך בה כתבת שקניתם בשעה טובה ומוצלחת בית חדש והדיירים הקודמים שמרו על כשרות ברמה מסוימת, ומאחר וקיבלתם על עצמכם לאכול אך ורק בכשרות מהדרין, שאלתך בפניך אם יש צורך להכשיר את המטבח?

נראה לי ברור שאין כל צורך להכשיר את המטבח, שהרי אף במאכלים שאינם כשרים אין צורך מדאורייתא להכשיר כלים שבלעום כל שאינם בני יומן, ורק רבותינו גזרו על כלים שאינם בני יומן שאין להשתמש בהם לכתחילה עד שיוכשרו. אם כן, אף כאן, גם אם יש צורך להכשיר, הלא אין זה אלא מצד חומרא בלבד. ובעניין דברים שהם משום חומרא מצאנו לדוגמה בשו"ת יחווה דעת (ה', ל"ב) לגאון הרב עובדיה יוסף שמותר לאשכנזים לבשל ולאכול בפסח בכלים שהתבשלו בהם קטניות – ואפילו בו ביום – שאין חוששים לפליטת הכלים בדבר שהוא רק מנהג והרחקה יתרה. אם כן, בדברים שאינם אלא משום חומרא ואין בהם איסור

ממש, אין חוששים כל כך לפליטת הכלים, והגרע"י היקל אף בפליטת טעם משובח – וקל וחומר לנידוננו בטעם לפגם שכבר אינו משובח כלל.

ובאמת לעניות דעתי אפילו משום חומרא לא שייך כאן, שהרי עיין בתשובת הריב"ש (סימן קכ"ו) שחילק בכירור בין קדרה שבלעה בשר ותוך מעת לעת בלעה חלב, לבין קדרה שבלעה בשר ולאחר מעת לעת בלעה חלב, שאף שבשני המקרים יש בשר וחלב בלוע בקדירה ואסור לבשל בה בשר או חלב, מכל מקום מותר לבשל מאכלים שאינם לא בשר ולא חלב. ותורף חילוקו שכשבלעה שניהם בלא הפסק מעת לעת הרי היא בלועה מאיסור ממש ולכן אף כשאינה עוד בת יומה אין לבשל בה כלום, ואילו כשבלעה שניהם בהפסק מעת לעת אין היא באמת בלועה מאיסור – אלא היא בלועה מבשר לבד ומחלב לבד – ולכן מותר לבשל בה שאר דברים. ובשולחן ערוך (יו"ד, צ"ג) פסק כן, עיין שם.

אתה הראת לדעת שיש לחלק בין מקרה שהבליעה היא ממש בליעה של איסור לבין מקרה שהבליעה אינה

שהוזכרו לעיל, ואם כן כל שכן שיש להקל בדבר ואין צורך להכשיר את המטבח כולו. ואפשר להשתמש מיד בכשרות מהדרין, ואין לחשוש לטעם הנפלט מן הכלים כלל.

ואף טעם לפגם יש בכך שמכשיר את הכלים, שחס ושלום מוציא לעז על ישראל כשרים שגרו שם לפניו שלא אכלו מאכלים כשרים, והוצאת שם רע היא כמובן איסור גדול, ואין לנו לערער על החזקה שמוחזקים בה כל ישראל הכשרים.

בברכה,

יונתן רוזנצוויג,

החופ"ק נצח מנשה, בית שמש.

סיכום הלכה למעשה: אין צורך להכשיר מטבח שהשתמשו בו במוצרים הכשרים בכשרות רגילה על מנת להקפיד בו מעתה על כשרות מהדרין.

ממש בליעה של איסור, שכל שאינה של איסור ואינה באמת נוגעת באיסור – אפשר להשתמש בקדירה אף בלי הכשר כלל, ואף שמחמירים בה לעניין בשר או חלב עצמם משום חומרת חכמים. על הכל נראה לי להוסיף לסיבות הנ"ל – אם שטפו הכלים יפה בסבון ושאר תכשירי ניקוי – את מה שהיקל השולחן ערוך (יו"ד צ"ה, ד') במה שיש בו פגימה גמורה שלא נשאר שם שום איסור בכגון זה.

הרוצה להחמיר ולאכול מאכלים בכשרות מהדרין – ודאי קדוש ייאמר לו, אלא שמן הדין אף כשרות ברמה נמוכה יותר היא כמובן כשרות ברמה המקובלת על ההלכה, על כן ודאי שאין האוכל מכלים אלו אוכל מאכלים שאינם כשרים או טועם טעמים שאינם כשרים, ואין כאן אלא חומרא בעלמא. ונראה שהיא חומרא שאף יותר קלה מהחומרות

סימן ע'

אכילה בכלים בבית מי שאינו שומר תורה ומצוות

כ"ג שבט תשע"ג

לכבוד ר'... שבוע טוב ומבורך.

רגילים יש לחלק בין אוכל חם לאוכל קר, ולא כל אחד בקי בפרטי ההלכה ויודע, הרי שבפסיקה היוצאת לרבים יש להיזהר בזה מאוד ולא להקל באופנים שיגרמו לאלו שאינם בקיאים להיכשל בסופו של דבר באיסורים.

על כן, השימוש בכלים חד-פעמיים הוא עדיף. אמנם, למי שהוא ירא שמיים ומכיר את ההלכות, יש מקום להורות כפי שהצעת שלא לבקש מהמארח לקנות כלים חד-פעמיים לצורכו, שכן השמירה על איכות הסביבה היא ודאי ערך חשוב, וכך שמעתי גם ממורי ורבי הגרנ"א רבינוביץ' שבוודאי אף זה הינו ערך יהודי, אך אין להורות כן ללא שאלת רב בכל מקרה ומקרה. ואם כבר קנה כלים חד-פעמיים, איני רואה מה נזק גורם האורח לאיכות הסביבה בשימוש בהם שהרי כבר נקנו, ואם לא הוא ישתמש בהם אז ודאי אחרים ישתמשו בהם, ולעניות דעתי בכגון זה יש להעדיף כלים חד-פעמיים. כך נראה לעניות דעתי נכון להלכה.

בברכה מרובה,

יונתן רוזנצוויג,

החופ"ק נצח מנשה, בית שמש.

בנוגע לאדם האוכל בבית מי שאינו שומר תורה ומצוות ומגישים לו אוכל כשר, אם יש להעדיף אכילה בכלים חד-פעמיים, או אכילה בכלים רגילים בחום שאין היד סולדת, שבתשובה כתבנו שעדיף לאכול בכלים חד-פעמיים, ואתה כתבת שנראה לך להעדיף כלים רגילים כיוון שיש בכלים חד-פעמיים משום פגיעה באיכות הסביבה.

הנה מצד דיני כשרות נראה שאין להעדיף כלי אחד על חברו, שהרי כלים חד-פעמיים אין בהם אוכל בלוע מלפני כן, וכלים רגילים שהאוכל המוגש בהם הוא פחות מיד סולדת אינם פולטים הטעם הבלוע בהם. אמנם, מה שכתבנו שיש לאכול בכלים חד-פעמיים הוא משום להרחיק את האדם מן העבירה במקום שאפשר, שאם יבוא לאכול בכלים רגילים ייתכן ופעם אחרת יתרגל לכך ויאכל אף אוכל חם ממש על כלים אלה. כמו כן, בכלים אלו ניתן להגיש אף אוכל חם, וייתכן שמגיעה מלאכול אוכל חם יש בה בכדי לפגוע במארח. על כל זה יש להוסיף, שמאחר ובכלים

ישרי

סימן ע'

לב

יז

סיכום הלכה למעשה: על פי רוב השימוש בכלים חד-פעמיים עדיף על שימוש בכלים בבית של מי שאינו שומר כשרות, וגם אם חוס האוכל הינו פחות מיד סולדת.

סימן ע"א טבילת כלים בשלג

י"ג טבת תשע"ב

לכבוד תלמידי מר אשר פרקס, שבוע טוב.

בעניין האפשרות לטבול כלים בשלג, הנה לא מצאתי הדבר מפורש בשום מקום, אך עיקר הדיון בזה לעניין טבילת נדה ונטילת ידיים מובא ביו"ד סימן ר"א בבית יוסף בשם ה'מרדכי', ונפסק להלכה בשולחן ערוך שם (סעיף ל'). לפי מה שנפסק שם מעיקר הדין שלג דינו כמים (וכך גם נראה מפשט המקורות בדין זה), ואפשר לטבול בשלג אף טבילת נדה, אלא שאין לנהוג כן לכתחילה משום דעת האוסרים עד שיימחה ויהיה כמים. ועיין שם בערוך השולחן (סעיף קמ"ז) שאוסר טבילת נדה אף בדיעבד משום שהוא איסור דאורייתא שבכרת, וודאי הלכה כדבריו. אמנם, הבית יוסף היקל בנטילת ידיים דרבנן, וגם ערוך השולחן כותב כן להלכה (או"ת, ק"ס, ט"ז), וכך דעת כמה פוסקים. יוצא לנו שיש מקום להקל כל שהוא דין דרבנן.

ובטבילת כלים הלא מחלוקת ראשונים

היא אם היא מדאורייתא או מדרבנן, ובספק דאורייתא יש להחמיר, אך בנוגע לכלים שוודאי טבילתם מדרבנן – כגון כלי זכוכית – לכאורה יש מקום להקל יותר. אך עדיין מסופקני, שמא לא הקל השולחן ערוך אלא בדבר שעיקרו מדרבנן, אך דבר שעיקרו דאורייתא אין להקל בו אף אם בפרט זה או אחר הוא מדרבנן. על כן נראה לי שאין להקל לטבול כלים בשלג אלא אם כן הוא שעת הדחק וצורך גדול, שאז ודאי אפשר לטבול כלים שחיוב טבילתם מדרבנן.

אחר זמן מצאתי שכתב החכמת אדם (כלל ע"ה, סעיף י"ט) כדברינו, וברוך שכיוונתי לדעתו הגדולה, ודבריו הובאו בפתחי תשובה (יו"ד, ק"כ, סק"ד) ובשו"ת חלקת יעקב (יו"ד, מ"א).

יונתן רוזנצוויג,

החופ"ק נצח מנשה, בית שמש.

סיכום הלכה למעשה: אין לטבול כלים בשלג, אלא בשעת הדחק גדולה, וגם אז אין להתיר אלא טבילת כלים שחיוב טבילתם הינו מדרבנן.

סימן ע"ב

טבילת כלי אהסון

כ"ד אדר ב', תשע"ד

לכבוד... שלום וברכה.

פ"ח) סותרים לזה, וזה לשונו שם: "וכן הכלים גדולים של מיני מתכות ששומרין בהן יין, בלשון אשכנז: שטאנד"א, אף על פי שאין שותין מהן כלל". מדבריו נראה שחביות של יין, אף שהן רק לאחסון היין – מכל מקום חייבים בטבילה. ונצטרך לומר שבאמת יש בזה מחלוקת, ורוב האחרונים הכריעו שלא כדבריו. בשו"ת אגרות משה (יו"ד ג', כ"ד) ביאר דבריו בסברה, שכיון שיין אינו יכול בלא חבית, הרי זה כאילו היא כלי סעודה, כיון שנצרכת לשם הגשת היין לסעודה, עיין שם.

אך לכאורה תמוה הוא שהיו שורים יין בכלי מתכות, ואמנם בדקתי ומצאתי שהיום נוהגים כן בחלק מהיינות ששמים אותם בחביות מנירוסטה בתהליך הייצור אך זהו מפני שמתכת זו אינה מחלידה כיוון שייצרוה באופן כזה המונע מהאוויר ומהמים להיכנס, וזה לא היה בזמנו של האיסור והיתר ויצלו היתה מתכת רגילה ואם כן ודאי שהיין היה מתקלקל בחביות של מתכת. על כן, נראה לי שלא היו משאירים היין לאורך זמן בתוך החביות, ומה שהיה בתוך החביות היו משתמשים בו מהר

בעניין שאלתך האם יש לטבול כלים המיועדים לאחסון אוכל, יוצא ברור מכל הפוסקים שאין בהם חיוב טבילה, שכן דעת רבי עקיבא איגר בהגהותיו לשולחן ערוך (יו"ד, ק"כ) והיד אפרים (יו"ד, תחילת סימן ק"כ) וערוך השולחן (יו"ד, ק"כ, ל"ט) ומסגרת השלחן (ל"ז, סק"י) ודרכי תשובה (יו"ד, ק"כ, ס"ק ט"ו), וכן פסקו בשו"ת דברי יציב (יו"ד, ל"ז) ובשו"ת חלקת יעקב (יו"ד, מ"ב) ובשו"ת שרידי אש (ב', כ"ט), וכן הביא הגאון המהרי"ל דיסקין בתשובותיו בשם אביו (קונטרס אחרון, סימן ה', אמנם יש לעיין בכך ממה שהביא בשו"ת תשובות והנהגות (א', תמ"ו) שאולי המהרי"ל עצמו חולק בזה). אמנם יש שהצריכו טבילה מספק בלא ברכה, אך מכל מקום מעיקר הדין ודאי כן הוא שאין צריך אפילו טבילה, וכן דעת ערוך השולחן והדברי יציב והחלקת יעקב הלכה למעשה.

אמנם באחרונים הביאו שלכאורה דברי האיסור והיתר (שער נ"ח, סימן

בתוך כמה ימים, ותמיד היו שמים שם
יין שיהיה להם סמוך לסעודה.

אם כן, היין שבחביות של מתכת
הוא כעין קנקנים שלנו שאנו מביאים
לשולחן, שהרי ודאי אין שותים
מהקנקנים אלא מהכוסות, אך גם אין
לומר שהקנקנים הם כלי אחסון שהרי
משתמשים בהם תוך הסעודה, וכך
נראית לי כוונת האיסור והיתר לעניין
החביות, ואם כן, כלים שהם רק לאחסון

ואין משתמשים בהם לצורך הסעודה,
אין צורך להטבילם אף לדעת האיסור
והיתר.

ואחתום בברכת פסח כשר ושמח הבא
עלינו לטובה.

יונתן רוזנצוויג,
החופ"ק נצח מנשה, בית שמש.

סיכום הלכה למעשה: אין צורך
להטביל כלי אחסון.

סימן ע"ג

שימוש בכלים שבלוע בהם איסור ישן

י"ב ניסן תשע"ב

לכבוד תלמידי מר...

בעניין שאלתך אם מותר לך לקבלם מקרוביך שאינם שומרי תורה ומצוות כלי חרסינה שלא השתמשו בהם שנתיים ולהשתמש בהם.

הנה, דיין זה כבר הלכו בו הנמושות, ואחזור על עיקרי הדברים בלבד. בשו"ת חכם צבי (סימן ע"ה) יצא לדון בדבר חדש לומר שוודאי אין לומר שטעם איסור או היתר נותן טעם לפגם אף לאחר זמן רב, "דאם כדבריכם אף אם לא בישלו בקדרה אחת זה אלף שנים חמץ ואחר כך בישלו בה בפסח ייאסר התבשיל, וזה דבר שאין הדעת סובלתו, אלא ודאי יש שיעור לדבר". ולאחר דיין ודברים בעיקר בדיני יין נסך מסיק החכם צבי להתיר כל ששהה י"ב חודש, אלא שמכל מקום כתב שבגמרא לא התירו כן משום גזירה שאם יתירו כך לאחר י"ב חודש יבואו להתיר אף תוך י"ב חודש כיון שתוך י"ב חודש הוא מותר בדיעבד, ויבואו לטעות ולהחליף הדינים. לכן, כיוון שלהלכה החמרנו בחמץ אף שטעמו לפגם אוסר בפסח, ואין הוא מותר אף בדיעבד, על כן יש

להתיר שימוש בפסח אפילו בכלי חרס כל שלא השתמשו בו י"ב חודש כיוון שלא יבואו לטעות בו, והאיסור שבו נחשב כעפרא בעלמא.

ובשו"ת פנים מאירות (א', כ"ג) יצא לחלוק על דבריו, והחכם צבי (סימן פ') השיב על דבריו, ושוב חלק עליו הפנים מאירות (א', כ"ד). ולדינא נחלקו גדולי הדורות אם לסמוך על דברי החכם צבי, ומכל מקום אף אם נקבל היתרו כבר הדגיש רבי עקיבא איגר בשתי תשובות (מהדורא קמא, סימנים כ"ו ומ"ג) שלא אמר החכם צבי דבריו אלא לעניין חמץ, ולעניין שאר איסורים אין להתיר. מכל מקום, אף בנוגע לחידושו העלה שם ספיקות. ועיין עוד בשו"ת מראה יחזקאל בכמה סימנים (י"ג, י"ד, כ"ב, כ"ג) שדן בדברי החכם צבי. ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי (ו', נ"ו, אות ב') שנראה שסובר לסמוך על החכם צבי בהוראתו.

ולמעשה, מצאנו שהתירו האחרונים בהיתרים שונים, כל אחד מטעמו. הנה החיד"א בשו"ת חיים שאל (ב', ל"ח) נטה לדברי החכם צבי, וכתב סברות להקל במקום שלא ברור אם השתמשו

הפחות אם איסור נותן טעם לפגם הוא מדרבנן, עיין (שם).

אלא שאף שהתיר הגרמ"פ במקום צורך גדול ודחה דברי רבי עקיבא איגר מהלכה כמוכח מתשובותיו שם, מכל מקום עדיין יש מקום עיון, שאף אם נסכים שבמקום הפסד מרובה וצורך גדול יש מקום להתיר, עדיין צריך עיון מה נכלל בגדר הפסד מרובה. ושם כתב רבי עקיבא איגר להוכיח משו"ת מהרלב"ח וסתירת דברי הר"ן שאף אם יש הפסד מרובה בכלים רבים, מכל מקום, כיוון שבכל כלי בפני עצמו אין הפסד מרובה על כן אין זה נחשב הפסד מרובה שאפשר להקל בו. אך הגרמ"פ בתשובתו הנ"ל (יו"ד א', מ"ג) דחה דברי רבי עקיבא איגר, וכן מוכח מתשובה אחרת (יו"ד ב', י"ז) שאין פוסקים כרבי עקיבא איגר אף בזו. ומכל מקום כתב (יו"ד א', מ"ג; יו"ד ג', כ"ז) שאף הוא יסכים שאם הכלים כולם שייכים לסדרה אחת שיש להחשיבם כאחד. אם כן זהו דין הפסד מרובה ויש מקום להתיר בשופי על פי סברת החכם צבי (וסניפים אחרים להקל, כמבואר שם).

ובגדר המדויק של הפסד מרובה, עיין בשו"ת אגרות משה אף בזה (יו"ד א',

בחמין ואף לא ברור אם השתמשו כלל. ובשו"ת מלמד להועיל (ב', נ"ב) לרד"צ הופמן כתב שיש להתיר על ידי הגעלה ג' פעמים, והביא דברי החכם צבי כסניף להקל בתוספת דברי היעב"ץ בתשובה (א', ס"ז) שכלי פורצלן הינם ככלי זכוכית ואינם בולעים.

והגדיל לעשות הגר"מ פיינשטיין שעסק בדין זה בכמה תשובות באורך וברוחב, והעלה להתיר בפשטות, עיין בשו"ת אגרות משה (יו"ד א', מ"ג) שם כתב להתיר מכירת כלי חרסינה בשריים שעברו עליהם י"ב חודש לשם שימוש חלבי בהם, ושוב הניף ידו (יו"ד ב', מ"ו) להתיר בכלי פורצלן יקרים משום הפסד מרובה וצורך גדול. ותורף דבריו שם שמאחר ולדעת החכם צבי מעיקר הדין לאחר י"ב חודש אין טעם, אף לא לפגם, הרי הוא כעפרא בעלמא, והוא לא רק לעניין פסח אלא אף לעניין מאכלות אסורות; על כן, אף שלכתחילה אין מתירים לאחר י"ב חודש מחשש שמא יטעו כפי שנתבאר, מכל מקום במקום צורך גדול ודאי יש להתיר (ועיין שם שביאר בטוב טעם ודעת שוודאי מה שגזרו חכמים לאסור נותן טעם לפגם בתוך י"ב חודש היא גזירה אחרת מהגזירה שמזכיר החכם צבי לאסור אף לאחר י"ב חודש, לכל

ג.ב. ולאחר זמן שאלתי את פי מורי ורבי הגרנ"א רבינוביץ', והורה להקל לאחר שנה בכל עניין.

סיכום הלכה למעשה: בכלים יחידים אין להתיר אף לאחר י"ב חודש לשנותם מבשר לחלב או להיפך, אך מותר לאחר י"ב חודש לשנות כלי יחידי אם מדובר בכלי שבלע חמץ לפני למעלה מי"ב חודש ורוצים להשתמש בו לצורך הפסח. אך בסדרה של כלים יש להתיר בשופי לאחר י"ב חודש לשנותם מבשרי לחלבי או להיפך על ידי הגעלה ג' פעמים. ואם לפנינו כלים רבים אלא פעמים. ואם לפנינו כלים רבים אלא שאינם סדרה, בזה יש להסתפק, וכיון שהגרנ"א רבינוביץ' הורה להקל אף בכלים יחידים, יש להקל בזה.

י"ז), ואין כאן המקום להאריך, והכל לפי האדם והזמן כפי שכתב שם. ומכל מקום ברור שנידוננו הוא הפסד מרובה.

העולה לדינא שבכלים יחידים אין להתיר אף לאחר י"ב חודש אם לא שמדובר להשתמש בכלי שבלע חמץ לפני למעלה מי"ב חודש לצורך הפסח, אך בסדרה של כלים יש להתיר בשופי לאחר י"ב חודש לשנותם מבשרי לחלבי או להיפך על ידי הגעלה ג' פעמים. ואם לפנינו כלים רבים אלא שאינם סדרה, בזה יש להסתפק, ובסתם יש להחמיר, אך הכל לפי העניין.

בברכת פסח כשר ושמת,
יונתן רוזנצוויג,
החופ"ק נצח מנשה, בית שמש.

סימן ע"ד

כלי שנתערב בין הכלים

כ"ז חשון תשע"ב

לכבוד ידידי, ד"ר...

יתן טעם באוכל המתבשל, ועל כן אין לדון כאן דין מין במינו כלל.

לכאורה נראה שנחלקו כיצד יש לשער את הביטול בכלי שנתערב בין הכלים, שדעת הרשב"א שיש לשער את הביטול בכלי האיסור כנגד שאר הכלים, וכיוון שהוא מין במינו יבש ביבש על כן אפשר לבטל הכלי ברוב, ואפילו יש שניים כנגדו. אמנם, דעת הרא"ה שמשערים על פי הבליעה שבכלי ולא על פי הכלי עצמו, וכיוון שהבליעה שבכלי עשויה לצאת ולהתגלות אין כאן דין ביטול.

ובעיקר מחלוקתם, נראה שהדבר תלוי בשיטותיהם (תורת הבית ובדק הבית, בית ד', שער א') לעניין טעם כעיקר במין בשאינו מינו. דעת הרשב"א שטעם כעיקר הוא דין דאורייתא כשיטת רבינו תם, ודעת הרא"ה שטעם כעיקר הוא דרבנן כשיטת רש"י, וכתב שם הרא"ה שבליעת טעם איסור מן התורה מתבטלת ברוב אלא שחכמים החמירו בכל עניין של בליעת איסור שכיוון שהוא חוזר ונותן טעם בתבשיל אחר שמתבשל בכלי הרי זה כאילו האיסור ניכר ואינו יכול להתבטל, ולפי דבריו

מחילה וסליחה על שהתעכבתי לענות על שאלתך, האם כלי של איסור שהתערב בכלים אחרים במטבח, אם יש לחשוש לו, ומה יש לעשות בשאר הכלים על מנת לבשל או לאכול בהם.

ד"ן זה הוא מחלוקת הרשב"א בתורת הבית (בית ד', סוף שער ד') עם הרא"ה בבדק הבית (שם), שדעת הרשב"א שכלי שנתערב בין הכלים בטל ברוב כדין יבש ביבש מין במינו, ואף שהכלי הוא דבר שיש לו מתירין שאפילו באלף לא מתבטל – שהרי אם יגעיל כל הכלים שבביתו יכול להוציא האיסור ודאי – מכל מקום הוכיח הרשב"א שבמקום הפסד לא גזרו חכמים משום דבר שיש לו מתירין. והרא"ה חולק על דבריו שם משני טעמים: הטעם האחד, שכיוון שאפשר להוציא האיסור מהכלי על ידי הגעלה על כן האיסור ניכר, ובאיסור ניכר לא אומרים דין ביטול. עוד כתב טעם שני שדין ביטול ברוב הוא דווקא כשהאיסור לא נותן טעם, אך כאן אם יבשל בכלי האסור מין אחר, מה שבלוע

יוצא שאיסור הבלוע חמור מאיסור העומד לבדו.

יוצא שהיא חומרא דאתי לידי לקולא, שלדעת הרא"ה המיקל לעניין טעם כעיקר שאינו אלא דרבנן, מכל מקום לעניין כלים סובר שהחמירו חכמים כיוון שהוא כניכר שאי אפשר לבטלו, ואם כן בכלים הוא איסור מיוחד ומעלה מיוחדת שעשו חכמים ואין הכלי מתבטל בכלים אחרים. אמנם דעת הרשב"א הינה שביטול טעם הוא כשאר ביטולים מדאורייתא שבטלים ברוב, ועל כן מה שהחמיר לעניין טעם כעיקר שהוא דין דאורייתא – עתה הוא קולא לעניין ביטול איסור הבלוע בכלים.

כיוון שאנו פוסקים הלכה כדעת הרשב"א וסיעתו להחמיר לעניין טעם כעיקר, אם כן נפסוק כשיטתו אף לעניין תערובת כלי בשאר כלים להתיר התערובת ברוב. וקצת יש לתמוה על האחרונים כמהר"י בן לב בתשובה (א', קי"א) ואחרים שפסקו להחמיר

בכלים של בשר וחלב, וכן על מהרי"ל שהקשה על דברי הרשב"א וכן אחרים שדחו דבריו, שנראה שלא הרגישו שכיוון שפוסקים להחמיר בטעם כעיקר כרשב"א, אין לנו להחמיר כאן בבליעת איסורים בכלים שנתערבו. וכן פסק השולחן ערוך (יו"ד, ק"ב, ג'; יו"ד, קכ"ב, ח') כרשב"א. ואף שהש"ך (יו"ד, ק"ב, סק"ח) האריך לחלוק והביא דעות שונות באחרונים, מכל מקום אין לנו אלא דבריו האחרונים שם שקודם שסומכים על הביטול יש לחכות מעת לעת שלא יהיו הכלים בני יומן, ואז ודאי אפשר להתיר ביטול הכלי על פי שיטת הרשב"א, וכן פסקו החכמת אדם (כלל נ"ג, סעיף כ"ג) וערוך השולחן לדינא (יו"ד, ק"ב, י"ח).

יונתן רוזנצוויג,

החופ"ק נצח מנשה, בית שמש.

סיכום הלכה למעשה: כלי שנתערב בין הכלים, יש לחכות 24 שעות, ולאחר מכן הוא מתבטל מדין ביטול ברוב.

סימן ע"ה

השארות קטן אצל הורים שאינם שומרים כשרות

ימי חודש אלול, תשע"א

כראוי מהן דרישות הכשרות על פי ההלכה, ובמידה וחסר להם ידע זה ודאי שאין לאכול אצלם בשום אופן, ואין להקל.

לעניין השארות הילדים אצלם, ואם יש הבדל בין קודם גיל חינוך לאחרי גיל חינוך ואם יש הבדל בין דיני כשרות לדיני שבת, הנה דין זה תלוי בהבנת הסוגיה במסכת יבמות (ק"ג: ק"ד:), וארבע שיטות בדבר.

שיטת הרא"ש, כמובא בדבריו בדרך אגב לתחילת מסכת שבת (א', א'), היא שקטן אוכל נבלות בית דין מצווים להפרישו, ועל פי המבואר בספר אוצר הגאונים (רמז תקס"ה) הסוגיה ביבמות עוסקת באיסורי דרבנן שבהם אין מצווים להפרישו. אמנם, רוב הראשונים דחו הבנה זו, ואף בשו"ת שבט הלוי (א', ס"ח) ביאר דברי הרא"ש בשני אופנים, עיין שם.

שיטת התוספות במסכת שבת (קכ"א,, ד"ה 'שמע') היא לחלק בין קטן שהגיע לחינוך לבין קטן שלא הגיע לחינוך, שבקטן שהגיע לחינוך יש איסור בכל עניין וחובה להפרישו מאיסור, ורק

לכבוד ידידי ד"ר... אתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום. יהי רצון שתזכו לכפרה גמורה יחד עם כל בית ישראל.

צ"ר לי על העיכוב בשליחת התשובה לשאלתך. שאלתני ידידי, בדבר השארות ילדים קטנים אצל הסבא והסבתא, כאשר הם אינם שומרים הלכות כשרות. וחילקת שאלתך לד' חלקים: א. אם אפשר לסמוך על הסבא והסבתא אם אומרים הם שומרים כשרות בביתם? ב. אם מותר להשאיר את הילדים אף אם הסבא והסבתא אינם שומרים כשרות? ג. אם יש להבדיל בין קודם גיל חינוך לאחרי גיל חינוך? ד. אם כן הוא הדין אף לעניין שבת?

לעניין שאלתך הראשונה, הרי זה תלוי בדיני נאמנות ולא נאריך בעניין זה שהארכנו בו במקום אחר (סימן קנ"ה), שעיקר הדברים כך הוא: יש נאמנות להורים אם מסיחים הם לפי תומם וברור משיחתם כי אין בכוונתם להכשיל אלא לתקן. אלא שעדין יש לסייג זאת בסייג גדול שאין לסמוך על דבריהם כלל וכלל אם אין הם יודעים

בקטן שלא הגיע לחינוך אמרו שאין מחויבים להפרישו אבל לספות לו איסור בידיים ודאי אסור אף בקטן זה. שיטת הרשב"א במסכת יבמות (שם) לחלק בין דאורייתא לדרבנן ובין עשה ללא תעשה, שלשיטתו באיסורי דרבנן יש אף לספות לקטנים בידיים, ובאיסורי דאורייתא לא אסרו אלא לספות ולא חייבו להפריש הקטנים מאיסור, ודין חינוך המוטל על האב לא אמרו אלא במצוות עשה בלבד ואין דין חינוך שייך במצוות לא תעשה כלל.

והנה, בשיטת הרמב"ם הסתפקו רבים, שבהלכות שבת (כ"ד, י"א) כתב שאין בית דין מצווים להפריש קטן העובר על דרבנן, והטור (או"ח, שמ"ג) הקשה על דבריו מדוע לא כתב שאין מצווים אף על דאורייתא. הבית יוסף חילק בשם המהר"י פאסי שכתב כן משום סוף דבריו, שאמר שם שאם הניחו אביו אין ממחין בידו והכוונה שאין בית דין ממחים ביד האב שיפריש את בנו, וכל זה בדרבנן אך בדאורייתא ממחים ביד האב. והב"ח הסיע כוונת הרמב"ם לדברי התוספות, והוסיף עוד כמה פרטים בזה, עיין שם. עוד מצאנו ביוורה דעה סימן שע"ג שהטור חולק על הרמב"ם לעניין הפרשה מטומאה, ודעת הרמב"ם שאין האב צריך להפרישו אך

צריך לחנכו, ואילו דעת הטור שצריך אף להפרישו, והבית יוסף (שם) והט"ז (שם, סק"א) האריכו בזה, עיין שם.

עוד יש להעיר שבהלכות שבת (י"ב, ז') אסר הרמב"ם על קטן העושה על דעת אביו לכבות את הדליקה, ולנוכח פסיקותיו האחרות של הרמב"ם דין זה צריך ביאור. עוד צריך ביאור מה שכתב בהלכות מאכלות אסורות (י"ז, כ"ז-כ"ח) שעל בית הדין אין איסור אלא לספות אך אין חיוב להפריש, ואילו אביו חייב להפרישו ולחנכו בקדושה.

להסביר כל זאת נקדים מה שכתב הערוך לנר במסכת יבמות (ק"ד.), שדן בשיטת הרמב"ם, ולעניות דעתי העלה דבר ברור וכתב שם שבשבת יש דין מסוים ומיוחד, שהרי נאמר "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך...", ומוכח שיש מצווה מיוחדת בשבת, שכשם שמחויבים אנו על שביתת בהמתנו, כך מחויבים אנו על שביתת בנינו ובנותינו. וכמו שאסור אף בבהמת ישראל אחר, כן חייב אף על שביתת כל בני ובנות ישראל.

בהקדמת יסוד זה עולים דברי הרמב"ם כמין חומר, שדעתו שאין בית דין מצווים להפריש את הקטן כלל ולא נצטוו אלא שלא לספות לו בידיים מדין

אף סובר שמותר לספות איסורי דרבנן בידיים, אך באיסורי דאורייתא אוסר משום אתי למיסרך, שיתרגלו לאיסורים, ונראה לי בכוונתו שלא חושש לאתי למיסרך מצד הקטנים אלא מצד אלו הנותנים האיסורים לקטן, שיגיסו ליכם בהאכלת איסורים, ולא יקפידו כל כך, ומשום כך אסרו הדבר.

והנה, בשולחן ערוך (או"ח שמ"ג) פסק הלכה כדעת הרמב"ם, והרמ"א פסק כדברי התוספות, ונמצא שלדעת השולחן ערוך מוטלת חובת הפרשה וחינוך על האב בכל עניין, וביותר בשבת (וכן חלה חובה גדולה על בית דין בשבת וכמו שביארנו), ואילו לדעת הרמ"א אין לחלק בין האב לבין בית הדין אלא כל שלא הגיע לחינוך אין מצווים להפרישו, וכל שהגיע לחינוך מצווים להפרישו בכל עניין. ואף שפירושים רבים נאמרו בהבנת דברי השולחן ערוך והרמ"א, כדברינו נראה להלכה לדעת השולחן ערוך.

היוצא מדברינו, שבנידוננו לכאורה היה נראה להחמיר בדבר, שאף שבידינו שיטת הרשב"א המקילה, הלא רבותינו השולחן ערוך והרמ"א פסקו כדבריו, וגם המהרש"ל בחידושו למסכת יבמות (פרק י"ד, אות ז') תמה מאוד על דברי

'לא תאכילום', ואילו חיוב האב להפריש את בנו אינו נובע מאיסור דאורייתא זה אלא מדין חינוך כפי שמבואר בפירוש בדברי הרמב"ם. ולעניין שבת, חובת ההפרשה חלה אף על בית הדין (כפי שמופקדים על שביתת כל ישראל) ובלבד שהקטן עושה מלאכה לדעת אביו, שאם לא כן הרי הוא כגוי שעושה לעצמו וכבהמה שעושה לעצמה שלא נתחייבו על כך (והמשנה ברורה (או"ח שמ"ג, סק"א) הבין שדין עושה לדעת אביו שייך בכל האיסורים, ולעניות דעתי אינו כן, ונתלה אני באילן גדול – הערוך לנר). וזהו שהרמב"ם אומר שאין חובת הפרשה בדרבנן, שכן בדאורייתא יש חובת הפרשה בשבת, אך בדרבנן אין כלל, גם בשבת.

אף שיש עוד מה להאריך בזה, אין כאן מקומו, ורק אזכיר שמצאתי בספר היראים (סימן רכ"ו) חילוקו זו של הערוך לנר, ומכאן ראייה גדולה למה שפירשנו ברמב"ם.

שיטת הרשב"א יש בה קולא גדולה, שלדעתו אין כל חובה כלפי הקטנים, ולא האב ולא בית הדין חייבים בהפרשתו כלל, וחיוב החינוך של האב הינו במצוות עשה בלבד ולא בהפרשה ממצוות לא תעשה. והנה, הרשב"א

כשיש לחשוש שיאכילוהו אוכל שאינו כשר, וקל וחומר כשבטוחים שכך יהיה.

אמנם, יש מקום להקל בכל זה לכל הפחות עד שיהא הקטן בר הבנה, שהרי מעיקר הדין יש לשאול בנוגע לקטן, שכיוון שאינו מחויב במצוות מדוע יש להפרישו? אין זאת אלא משום דין חינוך והרגל, שלא רוצים להרגיל את הקטן לעברות אף קודם שמתחייב במצוות כדי שייקל עליו לקבל על עצמו עול תורה ומצוות כשיגדל, ועל כך כתב המשנה ברורה (או"ח, שמ"ג, סק"ג) בזו הלשון: "אבל תינוק שאינו בר הבנה כלל אין אביו מצווה למנעו בעל כורחו מלאכול מאכלות אסורות או מלחלל שבת, אפילו באיסור של תורה, כיון שאינו מבין כלל הענין מה שמונעו ומפרישו. וכן אם הוא כהן אין צריך להוציאו מבית שהטומאה בתוכו אלא אם כן הוא בר הבנה, אזי מצווה על אביו להוציאו כדי להפרישו מן האיסור מחמת מצוות חינוך", וכן הוא בערוך השולחן (שם, סעיף ב'), וטעם זה שייך לכל השיטות. אם כן, עד גיל הבנה – שעל פי רוב הוא גיל שלוש – ודאי אפשר להתיר.

נראה לי לומר, שלפי הפוסקים כדעת הרמ"א שמא ניתן להקל אף קודם גיל

הרשב"א, ואף בתשובה (א', צ"ב) כתב הרשב"א שלא אמר דבריו אלא להלכה ולא למעשה. ואף שבחידושו כתב שמשמעו נוהגים להאכיל לקטן ביום הכיפורים, הרי מכל מקום מנהגנו זה נכון אף לשאר הראשונים שהרי הקטנים הרי הם בכלל חולים שאין בהם סכנה, ולהאכילם אינו אלא איסור דרבנן אף בלא זה, מה עוד שרק מניחים האוכל לפנייהם ולא מאכילים אותם בידיים (וקצת יש להסתפק בזה העניין האחרון לפי דברי הפרי מגדים במשבצות זהב סק"א ובאשל אברהם סק"ג, אך לכאורה כל שלא נותן בידו ממש אין זה דומה למה שמביא המגן אברהם שם (סק"ג), ומכל מקום צריך עיון). ואם עושים בידיים, על פי רוב הרי זה בתינוק שאינו יכול לדאוג לעצמו, וודאי שחייבים לדאוג לו, ובלא זה אולי אף יהיה פיקוח נפש. ועיינ בערוך השולחן (שם, סעיף ג') שמתיר.

מבלי מקום, מאחר ואין ביכולתנו לסמוך על דברי הרשב"א, הרי שנראה שלכל הדעות יש להחמיר ולאסור בנידוננו, שלדברי הרמב"ם הלוא מצווה האב לחנך את הבן בקדושה, ולדעת התוספות הלוא אף למטה מדין חינוך מצווים להפרישו. אם כן, לכאורה יש לאסור להשאיר ילד קטן אצל הסבא והסבתא

חינוך, כבן שש כבן שבע, וזאת עקב סברת התוספות במסכת פסחים (פ"ח., ד"ה 'שה') שכותב שם שהפסח נאכל לקטנים אף שלא נמנו עליו, ומסביר שם התוספות שכל שהוא למצווה יש בכך משום חינוך ומותר לספות להם אף איסור. מכאן נראה ברור שהוא הטעם שלדעת התוספות יש לחלק בין קודם גיל חינוך ובין אחר גיל חינוך, שכל שהוא בא לשם חינוך הוא מותר, ואף אם הוא איסור מצד הדין, מכל מקום מאחר והקטן אינו בר חינוך מותר לתת לו אף איסור דאורייתא. ושם גם לרמב"ם אפשר לומר סברה זו כיוון שאף הוא תולה דבריו בדין חינוך. אחר כן ראיתי שהמגן אברהם (או"ח, שמ"ג, סק"ג) הביא דברי התוספות הללו להלכה (ומביא הדין בשם רבינו ירוחם, ומתיר אף לספות בידיים, ויש בזה קצת חידוש, וצריך עיון למעשה).

אם כן, במקום שיש מצווה אולי אפשר להקל, ועל כן בְּמִקוֹם שֶהִסְבֵּא וְהִסְבֵּתָא ייפגעו מכך שהאמא והאבא לא מוכנים לשלוח את נכדם אליהם, שמא משום מצוות כיבוד אב ואם יש להקל בדבר. אמנם, יש להסתפק מאוד בהיתר זה, שאין הנידון דומה לראיה שהרי מצוות אכילת הפסח היא מצווה שהקטן עצמו מורגל בה בעת האכילה, ואילו כאן

האבא והאמא הם המקיימים המצווה ואילו הקטן אוכל מאכלים שאינם כשרים ללא כל קיום מצווה ושמה רק כשיש הרגל מצווה בעת קיום העבירה אמרו התוספות להתיר, אך אין להתיר אם העבירה עצמה אין בה מצווה כלל. ואף שאפשר לומר שיש קיום מצווה אף בכבוד זקנים, מכל מקום מצווה קלה היא ולא נראה להתיר מפאת מצווה זו, ועל כל פנים לא בקביעות.

אמנם, מצאנו במגן אברהם (שם) שהביא מרבינו ירוחם שלא למחות בגויים המאכילים את הקטנים באיסורים, אך גם אמר שלא לבקש מהגוי שיאכיל, וכן פסק ערוך השולחן (שם, סעיף ג'), ולכאורה אם מוסר הקטן לסבו וסבתו למשך כך וכך ימים הרי זה כמבקש להאכילו איסורים, ועל כן גם מצד זה לא נראה להקל.

אשר על כן, נראה לעניות דעתי לדינא, שוודאי לכתחילה יש לנסות להסביר להורים כיצד לשמור על כשרות ולהדריך אותם כיצד לעשות זאת, בין לעצמם ובין לנכדם; ואם אין הדבר אפשרי בלא פגיעה ברגשותיהם, אזי עד גיל שלוש ודאי יש להתיר בשופי שהקטן יישאר אצל הסבא והסבתא, ואף אם יש לחשוש שיאכל מאכלים

לא כשרים ולא ישמור שבת במלואה. ומגיל הבנה ועד גיל חינוך, שהוא כבן שש כבן שבע, יש להסתפק אם אפשר להקל משום מצווה שמקיימים האמא והאבא בהוריהם או משום מצווה שמקיים הקטן בזקניו, ונראה לי קצת קשה להתיר אם לא באקראי בלבד.

אמנם, אם הוא באקראי שהשמחה גדולה אצל הסבא והסבתא ויש כאן מצווה רבה, והוא מקום הצורך וגם יש חשש פגיעה בכבודם ורגשותם, נראה לי שיש על מי לסמוך להקל, שכן אפשר אף לצרף מה שאומרים שלהפריש מן האיסור לכאורה הוא דווקא כשהוא נעשה לפנינו אולם בכגון זה ששולחים הקטן ליום או יומיים או יותר הרי הוא ודאי שיצטרך לאכול, ואם הוא שבת ודאי שיצטרך לשומרה, ואם כן נראה שבסתם אין אומרים זאת. ועדיין, לפוסקים כרמ"א יש מקום גדול להקל שאף אם הוא לפנינו הרי לא צריך להפריש מן האיסור כל שהוא מתחת לגיל חינוך ורק לספות לו בידיים

אסור, ולכן נראה שבמקום הצורך ודאי אפשר לסמוך על זה. וכן אם שולחים אוכל כשר עם הילד הקטן ודואגים ככל האפשר שהסבא והסבתא יתנהגו עמו על פי ההלכה, גם נראה לי שיותר מזה אין לחשוש, ואף אם בסופו של דבר יאכל אוכל שאינו כשר הרי אונס הוא, שהרי הורי הקטן עשו כמיטב יכולתם.

בברכה,

יונתן רוזנצוויג,

החופ"ק נצח מנשה, בית שמש.

סיכום הלכה למעשה: (1) מגיל שש-שבע שהוא גיל חינוך אין לשלוח את הילדים לסבא וסבתא אם ידוע שבעקבות כך יאכלו אוכל שאינו כשר או יחללו שבת. (2) עד גיל שלוש אפשר לשלוח את הילדים לסבא וסבתא אף אם ידוע שבעקבות כך יאכלו אוכל שאינו כשר או יחללו שבת. (3) מגיל שלוש ועד גיל שש יש להסתפק, ובאקראי יש להתיר, ומכל מקום תמיד טוב לנסות ולדאוג לשלוח אוכל כשר עם הילדים וכו'.